

Patkowska, Bogusława

Problematyka regionalna w publikacjach Wydawnictwa Ossolineum

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 2, 199-205

1978

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bogusława Patkowska

PROBLEMATYKA REGIONALNA W PUBLIKACJACH WYDAWNICTWA OSSOLINEUM

Specyfika badań z zakresu historii regionalnej wiąże się z szeregiem problemów, charakterystycznych dla samego przedmiotu badań i popularyzacji ich wyników. Aby stały one na odpowiednim poziomie trzeba zgromadzić wiele źródeł, często dotąd nie znanych, zebrać możliwie najwięcej faktów, dotyczących jak najliczniejszych miejscowości danego okręgu. Są to nieraz fakty drobne i pozornie bez znaczenia dla szerszych opracowań. Ale bez wyczerpania całego zachowanego materiału źródłowego każda próba nowego spojrzenia na proces dziejowy, oparta jedynie na przykładowym doborze źródeł, może łatwo stać się subiektywną hipotezą. I pod tym względem rzetelne badania z historii lokalnej, organizowane systematycznie i ze ściśle wytyczoną myślą przewodnią, mogą oddać znaczne usługi nauce.

Wydawca świadomy złożonych uwarunkowań polityki wydawniczej dotyczącej historii regionalnej ma do spełnienia istotną rolę katalizatora postulatów naukowców, działaczy i szerokich kręgów czytelników z jednej strony, a jednocześnie inspiratora środowisk naukowych do badań nad przeszłością regionu z drugiej strony.

Ta podwójna rola warunkowała działania Ossolineum, których plonem jest szereg publikacji, dotyczących problematyki regionalnej. Zasadniczo są to serie i cykle wydawnicze. Trzeba podkreślić, że brak konsekwencji i popełnione błędy wydawców rodzą się między innymi z braku pewności, jakie jest rzeczywiste zapotrzebowanie społeczne na prace z dziedziny historii regionalnej. W zasadzie nie prowadzi się u nas badań nad skalą zainteresowania monografiami lokalnymi, nad rzeczywistym zapotrzebowaniem społecznym na tego typu prace, nad ich funkcją i percepcją społeczną.

Zasadniczym celem naszej działalności jest łączenie celów naukowych i społeczno-politycznych. W naszym rozumieniu monografie mają szerzyć zainteresowania historyczne, ale dobre monografie powinny również uczyć umiejscowienia myślenia historycznego.

Począwszy od 1960 roku wydaliśmy 28 prac z serii „Monografie Śląskie Ossolineum” pod redakcją prof. Józefa Gierowskiego. Dotyczyły one różnych zagadnień z historii Śląska. Cechą specyficzną czterech kolejnych tomów będzie prezentacja początków działalności partii politycznych i organizacji młodzieżowych z terenu byłego woj. wrocławskiego. Prace te wypełnią lukę tematyczną w serii, wiążącą się ze słabą prezentacją dorobku Polski Ludowej. Seria ma charakter naukowy i prezentuje przede wszystkim dorobek wrocławskiego środowiska naukowego. Ambicją naszej oficyny jest mecenat nad działalnością naukową w sferze badań regionalnych, polegający na umożliwie-

niu prezentacji dorobku naukowego dolnośląskiego środowiska naukowego.

Od 1965 roku wydajemy popularnonaukową serię „Pomorze Gdańskie” na zlecenie Gdańskiego Towarzystwa Naukowego. W jej ramach ukazały się między innymi prace: *Zasłużeni ludzie Pomorza XVI wieku, Działacze polscy i przedstawiciele RP w Wolnym Mieście Gdańsku, Polska myśl morską, Gdyńia, Żuławy Wiślane, Kultura i sztuka, Kociewie.*

Od 1960 roku rozpoczęliśmy wydawanie popularnonaukowej serii „Wiedzy o Ziemi Naszej” dla szerokiego kręgu czytelników. Ukazało się dotychczas 25 tomików, a wśród nich takie tytuły: Michała Komarzyńskiego *Tysiąc lat Wrocławia*, Mieczysława Patera *W murach uniwersytetu*, Zbigniewa Kubickiego *Wrocław literacki*, Wojciecha Walczaka *Pod Śnieżnikiem*, Ignacego Rutkiewicza *Archipelag nauki*, Ewy Małczyńskiej *Wrocławskie panie piastowskie*, Juliana Bartosza *Ludzie ze znakiem P*, Bronisława Pasierba *Rok pierwszy*, Ryszarda Majewskiego i Teresy Sozańskiej *Bitwa o Wrocław*, Wojciecha Walczaka *Między Słazą a Chełmcem.*

W założeniach seria ta ma informować o przeszłości, współczesności i perspektywach rozwojowych polskiego Nadodrza, uwzględniając różnorodną tematykę z zakresu dziejów miast i wsi, przemysłu i rolnictwa, kultury i sztuki. Szczególny akcent w tej serii kładzie się na wydarzenia historyczne, działalność organizacji polskich i ludzi trwale związanych z dziejami Śląska. Również w jej ramach dążymy do szerszego uwzględnienia problematyki Polski Ludowej.

Od 1958 roku rozpoczęliśmy wydawanie serii „Śląsk w zabytkach sztuki” (pod redakcją Tadeusza Broniewskiego i Mieczysława Złata). Kilkuarkuszowe prace zawierają obok krótkiego rysu historycznego prezentację najważniejszych zabytków miast dolnośląskich. Ukazały się dotychczas 23 tomiki, a wśród nich poświęcone zabytkom Trzebnicy, Lwówka, Świdnicy, Kłodzka, Jeleniej Góry, Opola, Nysy, Lubiąza, Krzeszowa.

Oprócz tej bardzo popularnej serii, przygotowanej dla masowego czytelnika, mającej pobudzić w nim zainteresowanie zabytkami w powiązaniu z dziejami historycznymi i dać minimum wiedzy w tym zakresie, wydajemy również cykl prac naukowo-popularnych o charakterze albumowym, obliczony na gusty czytelnika bardziej wyrobionego, niejednokrotnie konesera i miłośnika sztuki. W zakres cyklu wchodzi takie prace jak: *Ratusz wrocławski, Uniwersytet Wrocławski i Katedra wrocławska*, wydane w wersji polskiej i obcojęzycznej. Planujemy również wydanie *Arsenału, Biblioteki Ossolineum i Muzeum Architektury*. Poza cyklami Redakcja Historii Sztuki wydała *Muzea wrocławskie i Uzdrawiska dolnośląskie*, również w wersji polskiej i obcojęzycznej.

W roku 1969 utworzono w Ossolineum samodzielną Redakcję Literatury Współczesnej, Publicystyki i Pamiętników, której zadaniem jest wydawanie prac twórców wrocławskich i dolnośląskich, autorów już znanych oraz debiutantów. Historyków zainteresują wydane przez tę Redakcję pamiętniki, związane chronologicznie z XIX i XX wiekiem, łącznie z okresem Polski Ludowej.

W roku 1974 Redakcja Historii rozpoczęła wydawanie naukowej serii „Monografii regionalnych Dolnego Śląska” (znanej początkowo jako „Monografie miast i powiatów Dolnego Śląska”) we współpracy z Instytutem Historii Uniwersytetu Wrocławskiego. Nad całym przedsięwzięciem opiekę na-

ukową sprawuje zespół w składzie: prof. prof. Juliusz Demel, Marian Haisig, Stanisław Michalkiewicz (we wczesnej fazie prof. Ewa Maleczyńska). Redaktorem serii jest prof. Michalkiewicz, również każdy tom ma swojego redaktora. Dotychczas wydaliśmy tylko dwie prace — *Strzelin* i *Legnica*.

Właściwy wykład dziejów w układzie chronologicznym poprzedza opis środowiska geograficznego miasta i regionu. Obok historii politycznej omówiono w nich zagadnienia gospodarcze, oświatę i opiekę społeczną, sztukę, rozwój terytorialny i demograficzny, gospodarkę komunalną. W całości pracy dominuje wykład poświęcony dziejom miasta po 1945 roku. Obok zagadnień politycznych (działalność organizacji politycznych i społecznych) znaczną jego część poświęcono sprawom gospodarczym, gospodarce mieszkaniowej, komunalnej, ochronie zdrowia i opiece społecznej, również kulturze, sztuce, sportowi i turystyce.

Na przykładzie sposobu przedstawienia rozwoju kultury po 1945 roku warto zwrócić uwagę na zakres poruszonych w pracy zagadnień. W odniesieniu do spraw kultury wyeksponowano działalność bibliotek, świetlic, klubów, domów kultury, muzeów, archiwów, prasy, książki, radia, telewizji, kina, teatrów, muzyki, plastyki, fotografii, ruchu ochrony zabytków i działalność organizacji społeczno-kulturalnych.

Strzelin liczył ok. 20 ark., *Legnica* 34. W planach ramowych przyjęliśmy objętość monografii w granicach 15—25 arkuszy wydawniczych. *Legnica* przekracza tę objętość. W przyszłości nie możemy sobie na to pozwolić. Niezależnie od oszczędności papierowych, względy społeczne nakazują nam publikację książek o zwięzłej objętości, tak aby zapracowany współczesny czytelnik znalazł czas na ich lekturę. Niestety skondensowane prace rzadko do nas trafiają.

Uwidacznia się tu w pełni niedoskonałość prawa autorskiego, które w swej warstwie finansowej preferuje prace o dużej objętości.

W ramach naszego planu inicjatyw własnych mamy możliwość finansowego faworyzowania prac prezentujących w sposób zwięzły i precyzyjny treści naukowe.

Wydaniami *Strzelina* i *Legnicy* zainteresowane były władze obydwu miast. Naukowy patronat sprawował Instytut Historii Uniwersytetu Wrocławskiego.

Do tej serii Ossolineum przywiązuje szczególną wagę. Obok wspomnianych już ambicji patronowania i propagowania osiągnięć środowisk naukowych Dolnego Śląska oraz popularyzowania postępowych tradycji danego miasta i regionu wiążemy z nią również inne nadzieje. Pragniemy, aby monografie służyły aktywizacji środowisk pozauniwersyteckich w kierunku ich uczestniczenia (w miarę możliwości) w planach badawczych instytutów. Wydawnictwo pragnie wziąć na siebie rolę ewentualnego współkoordynatora tej współpracy. Jesteśmy bowiem przekonani, że monografie regionalne powinny z czasem doprowadzić do opracowania dziejów wszystkich województw Dolnego Śląska, a kolejno i całego naszego regionu.

Nie ulega wątpliwości, że z punktu widzenia nauki istotne jest wydanie historii regionów historycznych. Zainteresowanie władz regionalnych i mieszkańców danych regionów legło u podstaw podjęcia publikacji monografii jednostek administracyjnych, które w zasadzie nie pokrywają się z regionami historycznymi.

Jednocześnie mamy całkowitą świadomość niedoskonałości i dyskusyjności tych prac z naukowego punktu widzenia, jak również pewność, że monografie regionalne nie mogą być tylko dziełem historyków i muszą mieć charakter interdyscyplinarny. Rodzi się tylko pytanie, kto nam zrobi także prace.

Niezależnie od mecenatu naukowego i finansowego instytucji naukowych i władz miasta większość spraw organizacyjnych musi być rozwiązana przez Wydawnictwo. Na przykładzie dwóch wydanych prac z serii „Monografii regionalnych Dolnego Śląska” można spóbować scharakteryzować związane z tym nasze kłopoty. Monografie posłużą jako wybrany przykład, uwagi te dotyczą bowiem również innych publikowanych przez Wydawnictwo prac. Obok znanych kłopotów z papierem wypadnie zasygnalizować sprawy finansowe i terminowość autorów.

Elementem utrudniającym zawieranie umów jest system dotacji, szczególnie długotrwała procedura ich przyznawania (uwaga ta dotyczy przede wszystkim mecenasów lokalnych — wojewodów). Nie najlepsze doświadczenia mamy również ze współpracy z Uniwersytetem Wrocławskim, który finansował wydanie *Legnicy*.

W związku z powstaniem nowych województw wzrasta zainteresowanie drukowaniem publikacji, dotyczących przeszłości i współczesnych dokonań nowych jednostek administracyjnych. Związane jest z tym niebezpieczeństwo masowego powstania miernej twórczości dla zaspokojenia ambicji lokalnych. Możliwość jej ograniczenia leży przede wszystkim w gestii Naczelnego Zarządu Wydawnictw, koordynującego działalność wydawniczą w skali kraju.

Na terenie Dolnego Śląska monopolistą w publikacji prac regionalnych jest w zasadzie Ossolineum. W 1977 roku Dolnośląskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne postanowiło rozszerzyć swoją działalność również o produkcję, poświęconą historii regionu. W celu wyeliminowania niebezpieczeństwa rozproszenia sił i środków produkcyjnych Ossolineum nawiązało współpracę z tym Towarzystwem.

Wydawca wspólnie z gronem autorów ma zapewnić odpowiedni poziom merytoryczny, edytorski i papier dla wydawanych prac, natomiast Towarzystwo pokrywa honoraria autorskie i wszystkie konta wydawnicze. Przyszłe prace w serii „Monografie Śląskie Ossolineum” — *Kamienna Góra, Wałbrzych* i inne wydawane będą we współpracy z tym Towarzystwem.

Wiele kłopotów sprawia Wydawnictwu niedotrzymywanie przez autorów terminów dostarczania gotowych maszynopisów. Zmusza to nas do przesuwania prac w planach wydawniczych i powoduje zachwianie rytmiczności ich ukazywania się na rynku księgarskim.

Interesującym zagadnieniem jest dystrybucja prac z zakresu historii regionalnej. Jako podstawa porównania posłużyć może wielkość nakładu i liczba egzemplarzy magazynowanych w Składnicy Księgarskiej w III kwartale 1977 roku.

Legnica, wydana w 1977 roku w nakładzie 2800 egzemplarzy, rozeszła się całkowicie. *Strzelin* natomiast, wydany w 1974 roku w nakładzie 2775 egz., zalega półki Składnicy w liczbie 969 egzemplarzy. Bardzo dobrze rozchodzą się prace z serii „Pomorze Gdańskie” i „Śląsk w zabytkach sztuki”.

W przypadku „Monografii Śląskich Ossolineum” i „Wiedzy o Ziemi Na-

szej" tematyka prac wydaje się mieć decydujący wpływ na szybkość sprzedaży. W zasadzie poza wyjątkowymi anomaliami jest ona zadowolająca. W serii „Wiedzy o Ziemi Naszej” gorzej rozchodzą się prace poświęcone tematyce pozahistorycznej, np. gospodarczej i geograficznej. Dużym zainteresowaniem cieszą się również prace poświęcone historii Polski Ludowej.

Książki z serii „Monografie Śląskie Ossolineum” i „Śląsk w zabytkach sztuki” są kupowane również przez placówki naukowe, biblioteki i czytelników indywidualnych z NRD, RFN i Czechosłowacji.

Przy ustalaniu przez Wydawnictwo wysokości nakładu bierze się pod uwagę przede wszystkim liczbę zamówień z sieci księgarskiej. Prawidłowa dystrybucja Domu Książki, na którą Wydawnictwo nie ma w zasadzie wpływu, ma decydujące znaczenie dla całości sprzedaży i częściowo również dla popularności książki. Zagadnienia popularyzacji historii regionalnej nie można ograniczać do prawidłowej działalności Wydawnictwa i księgarni. Nowoczesne sposoby propagandy i upowszechniania nakazują sprzężenie działalności Wydawnictwa z masowymi środkami przekazu.

W rozwiązaniu takich zagadnień jak precyzyjna definicja regionu, potrzeba jej nowego sformułowania w związku z powstaniem nowych granic administracyjnych oraz kwestia szerokiej, prawidłowej popularyzacji problematyki regionalnej, powinni w szerszym stopniu obok naukowców i wydawców uczestniczyć organizatorzy i animatorzy kultury, jak również jej popularyzatorzy. Chodzi o działaczy regionalnych oraz dziennikarzy prasy, radia i telewizji.

Może warto zorganizować szeroką dyskusję z udziałem wyżej wymienionych, poświęconą sprecyzowaniu kwestionariusza pytań, na które odpowiedź powinna się znaleźć w pracach poświęconych historii regionalnej. Opinie wymienionych mogą również orientować w skali zainteresowania społecznego tą problematyką.

Ukazaniu się określonej pracy na rynku księgarskim powinna towarzyszyć jednoczesna reklama jej treści w radiu, telewizji, prasie oraz na spotkaniu autorskim. Nie może się to ograniczać do krótkiej prezentacji treści. Uczestnikami takiego spotkania z książką powinni być autorzy, żyjący uczestnicy wydarzeń historycznych, powinno się w razie możliwości wykorzystywać film, materiał ilustracyjny, zbiory muzealne. Właściwie poprowadzone spotkanie autorskie w radiu, telewizji, klubie powinno wszelkimi środkami audio-wizualnymi rozpropagować treści książki. Nie jest to tylko handlowy interes Wydawnictwa, ale realizacja prawidłowo pojętej polityki kulturalnej przez władze miasta i regionu. Niestety, we wrocławskim ruchu kulturalnym nie ma w zasadzie tego typu działalności.

Jedynym wyjściem z sytuacji wydaje się inicjatywa samego Wydawnictwa. Prężny ośrodek reklamy w łonie Wydawnictwa mógłby przejąć rolę organizatora i koordynatora tych wszystkich działań. Są to jednak sprawy przyszłości. Nikt już dzisiaj nie neguje potrzeby badań regionalnych. Przegląd wydawanej u nas literatury przedmiotu świadczy o tym, że brak jest jednolitych kryteriów, precyzujących zakres poruszanych w nich zagadnień.

Ossolineum wydaje w ramach planu akademickiego specjalistyczne prace naukowe, natomiast w ramach planu inicjatyw własnych zainteresowane jest publikowaniem przede wszystkim prac o charakterze popularnonaukowym.

Uważamy, że ze społecznego punktu widzenia umiejętność przystępnej popularyzacji treści naukowych dla szerokiego kręgu czytelników jest najwyższą i bezcenną umiejętnością.

Idea ta jest jednym z naczelnych zadań ruchu wydawniczego w Polsce. Zgadamy się z prezentowaną w dyskusji definicją, że monografia popularyzacyjna to jest praca naukowa, napisana przystępnym językiem. Specjalistyczne, naukowe prace z zakresu historii regionalnej powinny drukować przede wszystkim periodyki naukowe.

Niewątpliwie, jak to słusznie podkreślał prof. Roman Wapiński w swoim referacie, słabości badań regionalnych są następstwem koncentracji uwagi prowadzących je historyków tylko na dziejach danego regionu czy miasta, ujmowanych często w sposób zawężający wpływ zjawisk ponadregionalnych.

Zbyt szczegółowy kwestionariusz pytań badawczych, przewaga informacji drobiazgowej i statystycznej, brak syntetycznego ujęcia omawianych zagadnień zmniejsza znaczenie badań regionalnych dla poznania dziejów narodowych. Monografia regionu lub miasta powinna być przede wszystkim syntezą, pokazującą główne czynniki rozwoju poszczególnych dziedzin życia na przestrzeni kolejnych okresów historycznych. Jak słusznie podkreślał jeden z mówców, treści historyczne poszczególnych części powinny odpowiadać miejscu i roli danego regionu czy miasta w dziejach, muszą jednocześnie pokazywać specyfikę lokalną.

Nie ulega wątpliwości, że nowoczesna nauka monografia regionalna musi spełniać ponadregionalne cele naukowe. Powinniśmy stopniowo odejść od klasycznego sposobu pisania historii regionu czy miasta, w którym dominuje podział na okresy historyczne, w ramach których z kolei omawia się działalność polityczną, społeczną, gospodarczą i kulturalną. W naszym ujęciu punktem wyjścia byłaby synteza szerszych procesów, działań, struktur na danym terenie na przestrzeni dziejów.

Prof. Jerzy Topolski wyróżnia szereg elementów, takich jak: struktura przestrzenna miasta, struktura gospodarcza, społeczna, polityczna, administracyjna i struktura kulturowa, których analiza w ujęciu chronologicznym daje obraz kształtowania się miasta czy regionu. Wydaje się, że problemowe potraktowanie zagadnień regionalnych daje możliwość pełniejszego pokazania mechanizmów i prawidłowości procesów historycznych, ucząc zarazem czytelnika myślenia historycznego. Możemy w ten sposób zaakcentować historyczne uwarunkowania i zależności działań współczesnych, przyczyniając się do lepszego przyszłościowego kształtowania rozwoju miasta czy regionu.

Istotną sprawą jest również wykorzystanie w trakcie analizy wydarzeń natury politycznej, wyników badań nad dziejami zjawisk masowych, struktur i ruchów przyszłościowego kształtowania stanu świadomości narodowej.

Wiele kłopotów wydawniczych, dotyczących historii regionalnej, wiąże się również z brakiem recenzentów. Ze względu na specjalistyczny charakter tych prac trudno jest znaleźć specjalistów, mogących podjąć się ich oceny.

Zasygnalizowany rejestr postulatów merytorycznych jest niewątpliwie dyskusyjny, wypowiedzi naukowców potwierdzają jednak odczucia Wydawców co do potrzeby zmodyfikowania zadań, stawianych przed historią regionalną.

DIE REGIONALE PROBLEMATIK IN DEN VERÖFFENTLICHUNGEN
DES VERLAGES „OSSOLINEUM”
(Z u s a m m e n f a s s u n g)

Der Verlag des Nationalen Ossoliński'schen Instituts hat zu Beginn der sechziger Jahre die Veröffentlichung von Arbeiten aus dem Bereich der regionalen Geschichte aufgenommen. Ein Verlag, welcher der komplizierten Bedingtheiten der Forschungsproblematik im Bereich der regionalen Geschichte voll bewusst wird, hat eine wesentliche Rolle zu spielen: er wird zu einem Katalysator der Forderungen von Wissenschaftlern, Aktivisten und weiter Leserkreise einerseits, und zu einem Inspirator der wissenschaftlichen Forschungszentren für die Erforschung der Vergangenheit der Region andererseits.

Das „Ossolineum” strebt ein Mäzenentum über der wissenschaftlichen Tätigkeit im Bereich der regionalen Forschungen an, welches die Errungenschaften des niederschlesischen Forscherkreises im Druck zu zeigen ermöglichen würde. Eine weitere Zielsetzung dieser Verlagsanstalt ist es, die nichtuniversitären Forscherkreise zu aktivieren, um sie auf diese Weise (nach Möglichkeit) an den Forschungsplänen der wissenschaftlichen Institute und Forschungsstellen teilhaben zu lassen.

In den herausgegebenen Arbeiten bemüht sich das „Ossolineum” um eine allseitige Darstellung der regionalen Fragen, welche die Möglichkeit eröffnen soll, die Mechanismen und Gesetzmässigkeiten der historischen Prozesse zu zeigen und dadurch dem Leser das Denken mit historischen Kategorien beizubringen. Damit ist die Überzeugung verknüpft, dass das Erkennen der historischen Bedingtheiten und Abhängigkeiten der zeitgenössischen Handlungen zur besseren Gestaltung der Entwicklung einer Stadt, oder einer Region für die Zukunft beitragen wird.

Übers. J. Serczyk